

ธัมม์ คาทา และพระสูตรกับกระบวนการ สร้างความคิดดีลึทธิในพิธีสืบชะตาล้านนา

เชิดชาติ หิรัญโร

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของธัมม์ คาทา และพระสูตรที่มีอยู่ในพิธีสืบชะตาของล้านนา ในฐานะกลไกหลักของกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมให้กับพิธีสืบชะตา โดยใช้แนวคิดเรื่องความคิดดีลึทธิกับศาสนา มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าพิธีสืบชะตาเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนในการประกอบพิธีที่ซับซ้อนทั้งในขั้นตอนและองค์ประกอบ ทำให้เกิดการสร้างคัมภีร์สืบชะตาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นคู่มือในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว จากการศึกษาลำดับขั้นตอนในการสูตร (สวด) สืบชะตานั้นพบว่าประกอบด้วยธัมม์ คาทา และพระสูตรเป็นจำนวนมาก โดยแบ่งเป็น ๑) กลุ่มคาทา พบในช่วงต้น มีลักษณะเหมือนกับคาทาหรือมนต์พิธีในพิธีกรรมพุทธศาสนาทั่วไป ส่วนที่เป็นคาทาเฉพาะของล้านนาจะปรากฏอยู่ในลำดับท้ายของการสูตร ๒) กลุ่มพระสูตร หรือพระปริตต์อยู่ในส่วนกลางของการสูตร และ ๓) กลุ่มธัมม์ นิยมเทศน์หลังการสูตรสืบชะตา ซึ่งเป็นธัมม์พื้นเมืองของล้านนา

โดยสรุปแล้วธัมม์ คาทา และพระสูตรทั้งหมดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดดีลึทธิขึ้นในพิธีกรรมสืบชะตาจนกระทั่งกลายเป็นพิธีกรรมทางโลกที่มีความศักดิ์สิทธิ์สูงเสมือนเป็นพิธีทางศาสนา โดยที่คาทาเป็นส่วนที่มุ่งให้เกิดสภาวะศักดิ์สิทธิ์ในพิธีการตามแนวคิดพุทธศาสนา พระสูตรเป็นส่วนที่มุ่งหมายให้เกิดการคุ้มครองรักษาและป้องกันภัยอันตรายในชีวิตและธัมม์เป็นส่วนเสริมให้เกิดความสมบูรณ์ในแง่ของความเชื่อเรื่องการสืบต่ออายุให้ยืนยาวในวัฒนธรรมล้านนา กระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งที่ทำให้พิธีกรรมสืบชะตาสามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตต่าง ๆ กับชีวิต

Buddhist Inscriptions, Verses and Sutras: A Sacred Invention in *Seub Chata* Ritual of Lanna

Cherdchart Hirunro

Abstract

This article aims to study an importance of Buddhism inscriptions, verses and sutras in *Seub Chata* (สืบชะตา) or prolongation ritual of Lanna, as a main mechanism in creating sacredness, using “Sacred and Religion” as a framework of analysis. This study found that the prolongation ritual is very complicated in terms of procedures and components, in which conduce to the creation of *Seub Chata* manuscript as a manual of ritual arrangement.

Regarding the process of *Soot Seub Chata* [สูตรสืบชะตา] or prolongation prayers, the results show that there are numerous inscriptions, verses and sutras in *Seub Chata* rituals which can be categorized as follows:

- 1) *Khatha* [คาถา] or *Pali* verses are in the early part of prolongation prayers and generally similar to *Pali* verses in other Buddhist rituals. The local Lanna verses are in the final part of prolongation prayers.
- 2) *Phra Soot* [พระสูตร] or sutras are in the middle of prolongation prayers.
- 3) *Tham* [ธัมม์] or inscriptions, which are local Lanna inscriptions, are preached by monks in the last session after the *Seub Chata* prayer.

In conclusion, all of the Buddhist inscriptions, verses and sutras are important components which heighten the sacred status in *Seub Chata* ritual and become a holy secular ritual as if it were a religious ceremony. The *Pali* verses are the part which formally evokes the status to rituals in Buddhist beliefs. The sutras can prevent danger and harm to person's life while Buddhist inscriptions are the part that enhances the belief of life prolonging in Lanna culture. These aspects are such important part which leads the *Sueb Chata* ritual to fulfill the spiritual needs of people, especially during various crises in their lives.

บทนำ

ในสังคมล้านนาหรือภาคเหนือในปัจจุบัน พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงแก่ความตายนั้นมียุ่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อหรือพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (Rite of passage) พิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (Fertility rite) ในสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมตามระบบปฏิทิน (Calendrical rite) หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อ “ประเพณีสิบสองเดือน” และพิธีกรรมเพื่อการเยียวยารักษา (Healing rite) ยังคงมีบทบาทและมีความสำคัญอย่างสูงต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนล้านนา แม้ว่าบางประเพณีพิธีกรรมจะเสื่อมความนิยมลงไปบ้างในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่กระบวนการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมล้านนาตามการเติบโตของกระแส “ท้องถิ่นนิยม” ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมหลายอย่าง สามารถดำรงอยู่ได้ไม่เลือนหายไป “พิธีสิบชะตา” นับเป็นพิธีกรรมหนึ่งของล้านนาที่ยังคงได้รับการสืบทอดและถือปฏิบัติกันเรื่อยมา ในปัจจุบันยังได้มีการนำเอาพิธีสิบชะตาไปปรับใช้กับสถานการณ์อื่น ๆ จนกลายเป็นกระแสนิยมที่แพร่หลาย สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นการสิบชะตาแม่น้ำลำธาร การสิบชะตาป่าไม้ การสิบชะตาสถานที่และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นต้น

พิธีสิบชะตาจัดเป็นพิธีกรรมที่มีความสลับซับซ้อนและมีรายละเอียดปลีกย่อยของการประกอบพิธีกรรมมากที่สุดในบรรดาพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านต่าง ๆ ในวัฒนธรรมล้านนา นิตยา จันโทภาสกร (๒๕๒๖, ๑๘๘) กล่าวว่่า

ประเพณีสิบชะตานับว่าเป็นประเพณีที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งประเพณีหนึ่งเพราะเป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนานิยมทำในโอกาสต่าง ๆ เพื่อต่อดวงชะตาให้ยืนยาวสืบไปอีก พิธีสิบชะตาเป็นพิธีใหญ่ที่ต้องอาศัยคนและเครื่องประกอบพิธีมากที่สุดพิธีหนึ่ง ชาวบ้านอาจจัดทำพิธีนี้โดยเฉพาะหรือจัดร่วมกับพิธีอื่น ๆ ก็ได้ และอาจจัดขึ้นเพื่อสิบชะตาให้แก่คนที่ เป็นฆราวาสและภิกษุ หรืออาจจะสิบชะตาให้แก่หมู่บ้าน เมือง หรือ ชุมชน และเหมืองฝายก็ได้ แต่จะต้องจัดขึ้นเพื่อสิบชะตาให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว การสิบชะตาให้แก่แต่ละสิ่งจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปบ้าง นอกจากนี้การสิบชะตายังคงแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของศาสนาพุทธ ฮินดู พราหมณ์ และลัทธิผีสามเทวดาที่สามารถรวมตัวกันได้อย่างสนิทแนบเนียน

ความละเอียดซับซ้อนของพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ ลำดับของการประกอบพิธีกรรม และจำนวนของธัมมคคาถา มนต์พิธี และพระสูตรต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการสูตรสืบทอด (สูตร: สวดในภาษาไทยกลาง) ซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้เกิดการสืบทอดคัมภีร์สืบทอดขึ้นมา โดยคัมภีร์ดังกล่าวมีลักษณะที่น่าสนใจคือ การผสมผสานกันระหว่างสถานะของคัมภีร์ที่มีสถานะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ในแบบวัฒนธรรมล้านนา ขณะเดียวกันก็มีสถานะเป็นตำรา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นคู่มือ (manual) เพื่อใช้ในการจัดเตรียมพิธีและประกอบพิธีกรรมสำหรับพระสงฆ์ อาจารย์ และมรรคทายก ดังจะเห็นได้ว่ามีตำราพิธีกรรมสืบทอดโบราณจำนวนมากในภาคเหนือ แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ตำราพิธีสืบทอดก็ยังมีการผลิตในรูปแบบของสิ่งพิมพ์สมัยใหม่เลียนแบบพิสาโบราณ

ในตำราพิธีสืบทอดนั้นมีการระบุถึงคคาถา มนต์พิธี พระสูตร และธัมมต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการสูตรสืบทอดซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมสืบทอด ประเด็นที่น่าสนใจคือ พิธีกรรมสืบทอดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องชะตาหรือ “ซาตา” อันอยู่บนพื้นฐานความคิดเรื่อง “นพเคราะห์” ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และโหราศาสตร์ พิธีกรรมสืบทอดจึงอาจจัดว่าเป็นพิธีกรรมทางโลกที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของมนุษย์ หากแต่การสูตรในพิธีดังกล่าวกลับใช้ธัมม คคาถา มนต์พิธี รวมทั้งพระสูตรในพุทธศาสนาจำนวนมาก ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากพิธีกรรมทางโลกอื่น ๆ ในวัฒนธรรมล้านนาที่นิยมใช้คคาถา คำโองาส หรือการสูตรที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพิธี และไม่นิยมการนำเอาพระสูตรหรือธัมมมาใช้ร่วมในการสูตร อาจมีเพียงแค่คคาถาหรือมนต์พิธีพุทธศาสนาในการประกอบพิธีบ้างเล็กน้อย

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่ต้องการจะอภิปรายเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรมสืบทอดอันถือได้ว่าเป็นพิธีทางโลก ผ่านกลวิธีทางพุทธศาสนาโดยการใช้อธิมม พระสูตร และคคาถาต่าง ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมซึ่งทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และสมบูรณทั้งทางโลกและทางธรรม โดยบทความนี้จะประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ ๑) บทนำ ๒) พิธีสืบทอดในวัฒนธรรมล้านนา ๓) รูปแบบและโครงสร้างของการสูตรสืบทอด และ ๔) กระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมสืบทอด

พิธีสืบชะตาในวัฒนธรรมล้านนา

ความหมายของการสืบชะตา

ในพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (๒๕๓๔, น.๑๓๑๐) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สืบ” ตรงกับสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า “สืบ หมายถึง คีบออก ขยับออก ขยายออก ต่อเนื่องกันออกไป ติดต่อกันไป” (บุปผา คุณยศยิ่ง, ๒๕๔๒, น.๖๙๔๔) ส่วนคำว่า ชะตา หรือ “ซาตา” นั้น พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (๒๕๓๔, น.๓๘๒) ให้คำอธิบายว่า “เวลาที่บุคคลเกิดมาหรือเวลาสร้างสิ่งสำคัญตามที่โหรคำนวณ, พรหมลิขิต” และ “อำนาจที่กำหนดความเป็นไปของชีวิต” ส่วนนิตยา จันโทภาสกร (๒๕๒๖, น.๑๘๙) ได้อธิบายเอาไว้ตามพจนานุกรมฉบับปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ว่าคำว่า “ซาตา” หรือ “ชะตะ” มีความหมายว่า “เวลาที่เป็นการกำเนิดของคนและของสิ่งที่สำคัญ”

เมื่อคำว่า “สืบ” คือ ต่อ, ต่อเนื่อง, หรือต่อไปข้างหน้า รวมเข้ากับคำว่า “ชะตา” แล้ว คำว่า “สืบชะตา” จึงมีความหมายว่า “สืบต่อจากการเกิด” โดยรวมแล้ว “สืบชะตา” จึงหมายถึง “การทำพิธีเพื่อให้ซาตา หรือ ชีวิตดำเนินต่อไป หรืออาจเรียกว่าเป็นพิธีต่ออายุก็ได้ และอายุที่สืบต่อออกไปนั้นเป็นมงคลและมีความสุขความเจริญ” (ศรีเลา เกษพรหม, ๒๕๔๒, น.๖๙๕๔)

นิตยา จันโทภาสกร (๒๕๒๖, น.๑๘๙-๑๙๐) ได้อธิบายเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีกรรมการสืบชะตาเอาไว้ว่า

ด้วยเหตุที่ว่าคนที่เกิดมาจะต้องมีซาตาของตนเองเป็นหลัก คำว่า “ซาตา” ในความหมายนี้เป็นศัพท์เฉพาะ (Technical term) ที่ใช้ในเรื่องของโหราศาสตร์ ที่เราเรียกว่า “ดวงซาตา” ในการดำเนินชีวิตของคนเราเมื่อไม่สามารถยึดถือสิ่งอื่นใดให้เห็นชัดเจนได้ จึงหันไปยึดถือสิ่งที่เป็นเรื่องราวของเทพเจ้า พกทวยเทพเทวดาซึ่งเป็นดาวนพเคราะห์ที่สามารถจะคลบบันดาลหรือกำกับชีวิต หรืออาจจะอนุเคราะห์ให้เจ้าของซาตาผู้นั้นได้รับปาปบุญคุณโทษโดยพิธีสืบชะตาจะมีวัตถุประสงค์สำคัญในการมุ่งหวังให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากโรคภัยและเสนียดจัญไรต่าง ๆ และเพื่อความเป็นสิริมงคล

สมเด็จพระ วิมลเกษม (๒๕๓๘, น.๑๕๓) อธิบายจุดมุ่งหมายของพิธีสืบชะตาว่าเป็นประเพณีที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนล้านนาอย่างแน่นแฟ้นสืบทอดกันมาแต่โบราณกาล ไม่สามารถแยกออกจากสังคมวัฒนธรรมของชาวเหนือหรือคนเมืองไปได้ เพราะมีความเชื่อมั่นว่าพิธีสืบชะตาเป็นการต่ออายุทั้งของตนเองและญาติพี่น้องบริวาร หรือชะตาบ้านเมืองให้มีอายุยืนยาวสืบไป ก่อให้เกิดความสุขความเจริญ อีกทั้งเป็นการขจัดภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะบังเกิดขึ้น ให้แคล้วคลาดจากบาปเคราะห์และสิ่งชั่วร้ายทั้งหมด ก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งจะส่งผลให้บ้านเมืองมีความสุขและมีความอุดมสมบูรณ์สืบไปตลอดกาลนาน

ประเภทของพิธีสืบชะตา

มณี พยอมยงค์ (๒๕๓๘, น.๒๓๕) ได้อธิบายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์สำคัญของพิธีสืบชะตาเอาไว้ว่า การสืบชะตาเป็นการสืบต่ออายุของคน สัตว์ บ้านและเมืองให้ยืนยาวออกไปนานเท่านาน การทำพิธีกรรมตามประเพณีมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อฉลองอายุครบรอบ ฉลองตำแหน่งฐานะต่าง ๆ ตลอดจนฉลองความสำเร็จในชีวิต

๒. เพื่อคุ้มครองป้องกันชีวิต สืบต่อชีวิตให้ยาวนานออกไป

๓. เพื่อให้มีชะตาดี มีความสุขความเจริญ

๔. เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ

โดยปกติแล้ว พิธีสืบชะตาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทตามสิ่งที่ต้องการจะสืบอายุในข้างต้น ได้แก่

๑. พิธีสืบชะตาคน (ทำได้ทุกโอกาส)
๒. พิธีสืบชะตาบ้านคือ สืบชะตาหมู่บ้าน (ทำได้เฉพาะในเทศกาลสงกรานต์หรือเมื่อเกิดเภทภัยในหมู่บ้าน)
๓. พิธีสืบชะตาเมือง (ในโอกาสครบรอบการสร้างเมือง หรือโอกาสที่กำหนด) (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒, น.๗๑๕๑)

สงวน ชาติสุขรัตน์ (๒๕๑๑, น.๑๓) ได้อธิบายเกี่ยวกับประเพณีการสืบชะตา
ในวัฒนธรรมล้านนาเอาไว้ว่า

การสืบชะตาเป็นจารีตประเพณีพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวไทยยวน (คนเมือง)
หรือ คนภาคเหนือ การสืบชะตานี้มีทั้งการสืบชะตาเมือง การสืบชะตาบ้าน (หมู่บ้าน)
และสืบชะตาบุคคล วัตถุประสงค์ในการทำพิธีกรรมนี้ก็เพื่อความเป็นสิริมงคล ความ
เจริญรุ่งเรืองและความยั่งยืนของบ้านเมืองและบุคคลนั้น ๆ นับเป็นพิธีมงคลหนึ่ง และ
พิธีสืบชะตานั้น แม้ว่าจะมีเค้ามาจากศาสนาพราหมณ์ แต่ผู้ประกอบพิธีนี้ก็เป็นที่สงฆ์
เข้าตำราที่ว่าพุทธกับไสยต้องอาศัยกัน

อย่างไรก็ตามยังมีคำเรียกพิธีสืบชะตาอีกประเภทหนึ่งที่มีมักจะพบเห็นกันได้
ทั่วไปในล้านนา คือ “การสืบชะตาหลวง” ซึ่งหมายถึงพิธีสืบชะตาที่ทำกันเป็นพิธีขนาดใหญ่
มีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก นิยมจัดกันในช่วงสงกรานต์หรือปีใหม่เมืองของ
ชาวล้านนาซึ่งจะมีการจัดพิธีสืบชะตาหลวงให้กับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านหรือหลาย ๆ ชุมชน
ที่อยู่ร่วมหัววัด หรือคุ้มวัดเดียวกัน ในอดีตมักจะจัดพิธีสืบชะตาหลวงกันกลางหมู่บ้าน
หรือ “ไ้บ้าน” แต่ในปัจจุบันนี้นิยมจัดกันที่วัดมากกว่า นอกจากนี้พิธีสืบชะตายังสามารถ
จัดร่วมกับพิธีงานบุญอื่นได้ คือ พิธีตั้งธัมม์หลวง หรือพิธีเทศน์มหาชาติ โดยชาว
ล้านนาเชื่อกันว่าการฟังเทศน์มหาชาตินั้นเพื่อเป็นการสืบชะตาต่ออายุผู้ฟัง ในปัจจุบัน
พบว่าพิธีสืบชะตาได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก บางวัดจัดให้มีการสืบชะตาคนโดย
ประกอบพิธีได้ทุกวันทุกโอกาส มีการจัดขบวนสืบชะตาแบบถาวรในวิหาร ส่วนพิธีสืบ
ชะตาบ้านและชะตาเมืองยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง และบาง
พิธีนั้นมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบใหม่หลายประการ เช่น การฟ้อนรำ การจัดกิจกรรม
บันเทิง เพื่อดึงดูดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวเข้าร่วมงาน อย่างไรก็ตามการสูตรใน
พิธีสืบชะตายังคงลำดับขั้นตอนอย่างเคร่งครัดอยู่เช่นเดิม

ลำดับขั้นตอนในการสูตรสืบชะตา

การสูตร หรือการสวดในล้านนา หมายถึงการที่พระสงฆ์สาธยาย หรือ
ท่องพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพุทธคาถาให้ฆราวาสหรือพุทธบริษัทได้
สดับฟัง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒, น.๗๑๒๓) โดยการสูตรสืบชะตานั้นเป็นหนึ่งใน

สวดของล้านนา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย และเภทภัยต่าง ๆ ออกจากสิ่งที่ต้องการจะสืบชะตา ไม่ว่าจะเป็นคน บ้าน หรือ เมือง อีกทั้งยังเป็นการ บำรุงขวัญ สร้างความมั่นคงทางจิตใจและทำให้เกิดความสำเร็จและสุขสวัสดิแก่ผู้ร่วม พิธีกรรม ลักษณะของการสวดของล้านนาจะแตกต่างไปจากการสวดของท้องถิ่นอื่น กล่าวคือ นิยมสวดหรือสวดโดยใช้ทำนองร้อยแก้วที่มีรูปแบบของการสวดที่ติดต่อกัน ไปเรื่อย ๆ จนจบในแต่ละบท โดยจะมีพระสงฆ์ผู้เป็นประธานในการนำสวดแต่ละบท และพระรูปอื่น ๆ ก็สวดตามพร้อมกัน อาจพักหายใจบ้างเป็นครั้งคราว จะเป็นเช่นนี้ ไปจนกระทั่งจบพิธี ไม่ได้สวดทำนองสังโยคแบบภาคอื่น ๆ

อุดม รุ่งเรืองศรี (๒๕๔๒, น.๗๑๕๑-๗๑๕๓) ได้เรียบเรียงและอธิบายเกี่ยวกับ ขั้นตอนในการสวดสืบชะตาเอาไว้ว่า เมื่อเตรียมของต่าง ๆ เข้าที่และพระสงฆ์มาพร้อม แล้ว เจ้าชะตาเข้านั่งใน “โองชาตา” หรือซุ้มพิธี อาจารย์กล่าวนำไหว้พระ อาราธนาศีล พระให้ศีล จบแล้วอาจารย์อาราธนาพระปริตร จากนั้น พระรูปที่ ๓ ตั้งพัดกล่าวชุมนุม เทวดา (สักเค) แล้วพระรูปที่เป็นประธานนำสวดเจริญพระพุทธมนต์ มีที่ขึ้นลงดังนี้

๑. ขึ้น นโม พุทธํ ต่อ นโม เม
๒. ขึ้นบทขัตตตำนาน สำนํ ลง สห สพุเพติ ญาตีภิ
๓. ขึ้น ราชโต วา ลง อารกขํ คณฺหนตุ
๔. ขึ้นบทขัตตรัตนสูตร ปณิธานโต ลง ปริตตณฺตมฺภณาม เห
๕. ขึ้นมงคลสูตร อเสวนา จ พาลานํ ลง ตนฺเต สํมฺกคฺลฺมฺตฺตมฺนฺติ
๖. ขึ้นบทขัตตรัตนสูตร ยํ ภิกฺขุ จิตฺตํ ลง เย สุปฺปยุตฺตา สฺวตฺติ โหติ ต่อ ขึ้นนิ ปุราณํ ลง สงฺฆํ นมฺสฺสาม สฺวตฺติ โหตุ
๗. ขึ้นกรณีเมตตสูตร เมตตญจ ลง น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺยํ ปฺนเรตีติ
๘. ขึ้นขันธปริตตคาถา อปฺปมาโณ ลง สตตฺตณฺนํสฺมฺมา สฺมฺพุทฺธานํ ต่อ อิติ ปิโสสุวากฺขาโต สฺวปฏิปฺนฺโน
๙. ขึ้นธัชคคสูตร เอวฺมฺพุทฺธํ สฺรณฺตณฺํ ลง น เหสุสตีติ
๑๐. ขึ้นอภฺยานฺนํวิยสุตร สาราท สฺวเขน ลง มฺตุโต สพุพฺกเยน จ สพุพโรควินิ มฺตุโต ลง อายุ วณฺโณ สฺขํ พลํ
๑๑. ขึ้นเทวดาอุยโยชนคาถา สฺมฺพุทฺธา ลง รกฺขํ พฺนฺธานิ สพุพโส

๑๒. ขึ้น ยนฺทุนฺนิมิตฺตํ ลง สงฺฆานุกาเวน วินาสเมนฺตุ
 ๑๓. ขึ้น พาหุสฺหสฺสม ลง นโร สปลฺญเญ
 ๑๔. ขึ้น มหาการุณิโก นาโถ ลง ลภนฺตเตเจ ปทกฺขิเณ
 ๑๕. ขึ้น เต อตฺตลฺลทฺธา ลง เต อตฺตทฺธา ต่อ สห สพฺเพหิ ญาตีภิ
 ๑๖. ขึ้น สกุกตฺวา ลง วุปลฺสเมนฺตุ เต
 ๑๗. ขึ้น ภวตุ สพฺพมฺจคฺลํ ลง สงฺฆานุกาเวน สทา โสตุถิ ภวณฺตุ เต
 ๑๘. ขึ้น นตฺติ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม ลง โหตุ เต ชยมฺจคฺลํ
 ๑๙. ขึ้น พุทฺโธ มจฺจคฺลสมฺภูโค ลง สงฺฆมฺจคฺล มาคมฺม สพฺพโรคา ปมฺญจเร
 ๒๐. ขึ้น หิริโอดปฺป ลง ชตเวทํ ปตฺติกฺกม ตตฺตฺขึ้นบท สุโข พุทฺธานํ ลง นิพฺพานํ

ปรมํ สุขํ

จากนั้นจึงขึ้นบทสืบชะตา

๑. นโม ตสฺส (๓ จบ)
๒. สุตฺรฉินฺทชาตา (เทวชาตา) ๓ จบ หรือเท่าอายุเจ้าชาตา
๓. สุตฺรอุณฺหิสฺสวិชัย
๔. สุตฺรสิกกัตฺวา ๓ บาท

ในลำดับสุดท้ายของพิธีสืบชะตาจะมีการเทศน์ธัมมอย่างน้อย ๑ เรื่อง เช่น ในพิธีสืบชะตาคนนิยมเทศน์ธัมมที่ชื่อว่า สารากริกวิชานสูตร จึงเป็นอันจบพิธีโดยสมบูรณ์

รูปแบบและโครงสร้างของการสูตรสืบชะตา

เมื่อพิจารณาจากลำดับขั้นตอนในการสูตรสืบชะตาแล้ว สามารถแบ่งประเภทของการสูตรได้ตามตารางดังนี้

ลำดับการสูตร	ลักษณะการสูตร	คาถาและ มนต์พิธี	พระสูตร (พระปริตต์)	ธัมม
	ไหว้พระ อารานาสิล	✓		
	อารานาพระปริตต์	✓		
	ชุมนุมเทวดา	✓		
	นโม พุทธ / นโม เม	✓		
	บทชัตต่านาน		✓	
	ราชโต วา			
	บทชัตตวันสูตร		✓	
	มงคลสูตร		✓	
	รัตนสูตร		✓	
	กรณีเมตตสูตร		✓	
	ขันธปริตต์		✓	
	ธชัคคสูตร		✓	
	อากานาฎียสูตร		✓	
	เทวดาอุยโยชนคาถา	✓		
	ยนุทุนิมิตต์	✓		
	พานุ	✓		
	ชยปริตต์ (มหากาฐณีโก นาโต)		✓	
	เต อุตถลทฐา	✓		
	บทลักกัตวา	✓		
	ภวตุ สัพพมงคล	✓		
	นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม	✓		

ลำดับการสูตร	ลักษณะการสูตร	คาถาและ มนต์พิธี	พระสูตร (พระปริตต์)	ธัมม
พุทฺโธ มงคลสมภูโค		✓		
หิริโศตฺตป / ขตเวทํ ปตฺติกฺกม		✓		
สุโข พุทธานํ / นิพพานํ ปรมํ สุขํ		✓		
นโม ตสฺส		✓		
อินทชาตา		✓		
อุณฺทิสฺสวชิย		✓		
สูตรลักกัตฺวา		✓		
ธัมมแบบพื้นเมืองของล้านนา				✓

จากโครงสร้างการสูตรสี่ขะตาข้างต้นนั้น ลำดับการจัดวางการสูตรนั้นมี
นัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของการสูตรแต่ละส่วนอย่างชัดเจน
กล่าวคือ การสูตรสี่ขะตานี้ประกอบด้วยการสวด ๓ ส่วนหลักด้วยกัน ได้แก่

๑. กลุ่มคาถาและมนต์พิธีพุทธศาสนา
๒. กลุ่มพระสูตร หรือพระปริตต์ และ
๓. กลุ่มธัมม

ลำดับการสูตรสี่ขะตาจะเริ่มต้นด้วยการนำเอาคาถาและมนต์พิธีพุทธศาสนา
ต่าง ๆ มาขึ้นต้น เช่นเดียวกับกับการสูตรอื่น ๆ หรือการสวดในงานบุญงานพิธีต่าง ๆ
ในท้องถิ่นอื่น จากนั้นจะเริ่มเข้าสู่ช่วงกลางที่เป็นส่วนของพระสูตร หรือพระปริตต์
ปิดท้ายด้วยคาถามนต์พิธีอีกครั้ง และจบด้วยการเทศน์ธัมมอย่างน้อย ๑ เรื่อง

กลุ่มคาถาและมนต์พิธีพุทธศาสนา ประกอบด้วยคาถาต่าง ๆ และมนต์พิธี
ที่ใช้กันในงานพิธีทางพุทธศาสนาโดยทั่วไป อันประกอบด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัย
บทอาราธนาศีล บทคาถาชูมนุมเวทวาทา บทเวทวาทอวยชัยชนคาถา บทลักกัตวา เป็นต้น
ลักษณะของคาถาและมนต์พิธีเหล่านี้เหมือนกับในท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วไป โดยที่จะใช้
สูตรในตอนต้นของพิธีกรรมสี่ขะตาและใช้สูตรปิดท้ายก่อนจบพิธีเสมอทุกครั้ง โดยที่

จะต้องลงท้ายด้วยคาถาอุณฺหิสสวิชัย คาถาอินทชาตา และสูตรสักกัตวาตามแบบพื้นเมืองของล้านนา เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์อย่างเต็มรูปแบบ ดังเช่นบทคาถาอุณฺหิสสวิชัย หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าอุณฺหิสสวิชยคาถานั้นมีความเชื่อกันว่าเป็นธรรมที่ทำให้ผู้สวดผู้ฟังมีอายุยืนยาวพ้นจากภัยทั้งปวง ดังส่วนหนึ่งของสูตรที่ว่า

อติ อุณฺหิสสวิชโย	ธมฺโม โลก อนุตฺตโร
สพฺพสฺสุตตฺติตฺตถาย	ตํ ตํ คุณฺหาติ เทวเต
ปรีวชเช ราชทณฺเฑ	อมนุสฺเสหิ ปาวเก
พยคฺเช นาค วิเส ภูเต	อกาลมรณฺเนน วา
สพฺพสฺมา มรณา มุตฺโต	ฐเปตฺวา กาลมาริตํ...

คาถาอุณฺหิสสวิชัยนี้มีเนื้อความที่กล่าวถึงอานุภาพแห่งการแสดงและการฟังอุณฺหิสสวิชยคาถาซึ่งจะทำให้พ้นหรือปลอดภัย (ปรีวชเช) จากราชอาณาจักร (ราชทณฺเฑ) พ้นจากภัยของอมนุษย์ (อมนุสฺเสหิ) พ้นจากอัคคีภัย พ้นภัยจากเสือ (พยคฺเช) ช้าง (นาค) วิเส (งูพิษ) และภูตผี (ภูเต) หรือพ้นจากความตายในกาลไม่ควร (อกาลมรณฺเนน) พ้นจากความตายทั้งปวง (สพฺพสฺมา มรณา มุตฺโต) ยกเว้นเมื่อถึงแก่กาลมรณะจริง (ฐเปตฺวา กาลมาริตํ)

กลุ่มพระสูตร หรือพระปริตต์ เดิมทีนั้นในพิธีสืบชะตาโบราณของล้านนานั้นมีการระบุดังพระสูตรสำคัญที่ใช้กันในพิธีสะเดาะเคราะห์เมืองและสืบชะตาเมือง ดังปรากฏในตำนานเชียงใหม่ปางเดิมซึ่งระบุว่ามีการเชิญธัมมนครฐาน หรือนครภูฐาน จากวัดชัยพระเกียรติ และวัดโชติการาม (วัดเจดีย์หลวง) มาเทศน์กลางเมือง เช่นในสมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๖๘) ธัมมนครฐานนั้นประกอบด้วยพระสูตรหรือพระปริตต์หลายบท คือ นครฐานปริตต์ อาธารณปริตต์ และเมตตปริตต์ รวมทั้งบางส่วนของบทรัตนปริตต์กรณิเมตตปริตต์ มงคลปริตต์ และอุตมังปริตต์ ซึ่งเป็นลักษณะการรวมพระปริตต์หลาย ๆ สูตรเข้าไว้ด้วยกันแล้วรวมเรียกว่านครฐานปริตต์

จากการศึกษาดำராพิธีกรรมสืบชะตาพบว่าพระปริตต์ที่ใช้กันพิธีสืบชะตาในปัจจุบันนิยมใช้การสวดแบบเจ็ดตำนานเหมือนกับการสวดพระปริตรในท้องถิ่นอื่นแล้วประกอบด้วยบทחדตำนาน มงคลสูตร รัตนปริตต์ กรณิเมตตปริตต์ ชันธิปริตต์ ธชัคคปริตต์ อาฏานาฎิยปริตต์ และ ขยปริตต์

ธนิธ อยุธยา (๒๕๔๗, น.๘๘) ได้อธิบายว่า คำว่า “ปริตต์” ก็มาจาก “ปริ” อุปสรรคกับ “ตา” หรือ “ตรา” ธาตุ แปลว่า คุ้มครอง, ป้องกัน, รักษา ผสมกันเป็นรูปศัพท์บาลีว่า “ปริตต์” หรือ “ปริตฺตา” แปลว่า การคุ้มครองรักษา หรือความคุ้มครองรักษา หรือเครื่องคุ้มครองป้องกันก็ได้ และด้วยเหตุที่พระปริตต์มีลักษณะเป็นการสวดหรือบริกรรมพรำบ่นภาวนาพระพุทธรูปด้วยมุ่งหมายเพื่อให้พระปริตต์เกิดประสิทธิภาพ มีอำนาจ มีเดช มีอานุภาพ ป้องกันอุปัชฌาย์วันตราภัยพิบัติ ให้ปราศจากโรคภัย และคุ้มครองรักษาให้เกิดสุขสวัสดิ์มีชัยมงคล การที่พระสงฆ์หมู่ใหญ่มาร่วมกันสวดมากท่านก็เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ มีเดช มีอานุภาพยิ่งใหญ่อลังการยิ่งขึ้น (ธนิธ อยุธยา, ๒๕๔๗, น.๘๐) พระปริตต์จึงถูกนำมาใช้สวดในพิธีสืบชะตาด้วย ดังจะเห็นได้จากคำอาราธนาพระปริตต์ที่ว่า

วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทฺทฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พฺรหฺม มงฺคลํ.
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทฺทฺขวินาสาย	ปริตฺตํ พฺรหฺม มงฺคลํ.
วิปตติปฏิพาหาย	สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรคะวินาสาย	ปริตฺตํ พฺรหฺม มงฺคลํ.

คำอาราธนาพระปริตต์นั้นแสดงให้เห็นว่าการสวดพระปริตต์นั้นมุ่งหมายที่จะใช้การสวดอันเป็นมงคลยิ่งเพื่อป้องกันซึ่งความวิบัติ (วิปตติปฏิพาหาย) เพื่อขจัดเสียซึ่งความทุกข์ทั้งปวง (สพฺพทฺทฺขวินาสาย) ขจัดเสียซึ่งภัยทั้งปวง (สพฺพทฺทฺขวินาสาย) และเพื่อขจัดเสียซึ่งโรคทั้งปวง (สพฺพโรคะวินาสาย) ซึ่งเชื่อกันว่าอานุภาพของพระปริตต์นั้นมีมากมายหลายด้าน ทั้งด้านของการบำบัด การขจัดปัดเป่า การป้องกัน คุ้มครองและรักษา ซึ่งสรุปได้ว่าพระปริตต์มีอานุภาพบำบัดทุกข์โรคภัยไข้ป่วยและความวุ่นวาย กระวนกระวายใจ ขจัดภัยอันตราย ลางชั่วและฝันร้าย ปัดเป่าเสนียดจัญไร อุบาทว์ บาปเคราะห์ สิ่งอวมงคล ดาวนักษัตรที่เลวร้ายและเสียงนกที่ไม่พึงใจ ป้องกันใจภัย อัคคีภัย อสรพิษร้าย อมนุษย์ ภูตผี ยักษ์ นาค คนธรรพ์ และเทวดาที่เลวร้าย คุ้มครองรักษา ให้ปราศจากทุกข์โรค ไรโรคภัย ปราศจากอุปัชฌาย์วันตราภัยทุกประการ ปลอดภัย ไม่มีเวร เย็นใจ ไม่เดือดร้อนนอนหลับสบาย ไม่ฝันเห็นสิ่งเลวร้าย เจริญด้วยอายุ วรรณะ

สุขะ พละ ถ้าเป็นสตรีมีครรภ์ก็ช่วยให้คลอดง่าย ถ้าเป็นสัตว์ที่มีผู้ปองร้ายก็แคล้วคลาดปลอดภัย สุขกายสบายใจ มีอายุยืน เกษมสำราญ สวัสดิ์มีชัยมงคล และเจริญอกงาม ในพระบวรพุทธศาสนา ตลอดเวลาทุกเมื่อ ทั้งคุ้มครองป้องกันรักษาตลอดไปถึงมวลมนุษย์ญาติและพวกพ้อง (ธนิต อัญโพร้, ๒๕๔๗, น.๙๗)

นอกจากนี้พระปริตต์บทต่าง ๆ ทั้งเจ็ดสูตรยังมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลต่าง ๆ ในด้านที่ดั่งงาม รุ่งเรือง ชำจัดซึ่งอุปสรรค เกทภัย อันตราย บาปเคราะห์ทั้งมวล ดังจะเห็นได้จากบทคัดค้านานที่เป็นการป้องกันภัยทั้งปวง ทั้งจากมนุษย์ อมนุษย์ สัตว์โรคต่าง ๆ และอุปัทวะทั้งหลาย *มงคลสูตร* สวดเพื่อการขจัดซึ่งเคราะห์อันเกิดจากบาปทั้งปวง *รัตนสูตร* เป็นการสวดเพื่อขจัดพิบัติภัยทั้งจาก พุพิกขภัย อมนุษย์ภัย และพยาธิภัย *กรณิเมตตสูตร* เป็นการสวดเพื่อคุ้มครองภัยอันตรายจากอมนุษย์และภูตผีปิศาจทั้งปวง *ขันธปริตต์* สวดเพื่อคุ้มครองจากงูและสัตว์มีพิษต่าง ๆ *ธชคคปริตต์* เป็นการสวดเพื่อคุ้มครองจากภัยและให้รอดพ้นภัยจากยักษ์และโจร รวมทั้งการพลาดพลั้งตกจากที่สูง *อาฏานาฎยปริตต์* ก็มีคุณคุ้มครองและขจัดอันตรายทั้งจากโรคภัย ภูต คนธรรพ์ เทวดา นาค ยักษ์ ท้าวโลกบาลทั้ง ๔ และเทวดาทั้งหลายล้วนให้ความคุ้มครองด้วยอาณูภาพแห่งพุทธรัตนะ และ *ชยปริตต์* ก็คือมหามงคลคาถาที่ทำให้เกิดชัยชนะต่ออุปสรรคทั้งปวง

กลุ่มธัมม์ล้านนา ธัมม์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีสืบชะตานั้นจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ในปัจจุบันยังมีธรรมเนียมการเทศน์ธัมม์หลังจากการประกอบพิธีสืบชะตาอยู่ แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มธัมม์ที่ใช้เทศน์ประกอบพิธีสืบชะตาบ้าน และกลุ่มธัมม์ที่ใช้เทศน์หรือนำมาร่วมกับพิธีสืบชะตาเมือง โดยพบว่าธัมม์บางเรื่องเป็นธัมม์ที่ใช้เทศน์ประกอบเฉพาะในพิธีสืบชะตาบ้านหรือเฉพาะพิธีสืบชะตาเมืองเท่านั้น และมีบางเรื่องที่สามารถใช้ประกอบได้ทั้งสองพิธี ลักษณะของธัมม์ในพิธีสืบชะตามีอยู่สองแบบด้วยกัน คือ

๑. ธัมม์แบบที่เขียนตามแบบชาดก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นชาดกพื้นบ้านของล้านนา ได้แก่ ธัมม์โลกาวุฒิธัมม์ไทยสังคหะ ธัมม์พุทธสังคหะโลก ธัมม์สารากวิกิจจานุสูตร และธัมม์อุณหิสลวิชัย มีทั้งที่ใช้เฉพาะกับพิธีสืบชะตาบ้านหรือพิธีสืบชะตาเมือง และบางธัมม์ใช้ได้ทั้งสองพิธี

๒. รัศมีที่มาจากปัญญาสชาดก ได้แก่ รัศมีอรินทุมราชชาดก ใช้ในพิธีสืบชะตาบ้านเท่านั้น

รัศมีโลกอุทมิ เป็นหนึ่งในห้ารัศมีสำคัญที่ใช้เทคนิคประกอบในพิธีสืบชะตาบ้านซึ่งปัจจุบันแทบจะไม่ได้มีการเทศน์อีกแล้ว แต่ยังคงมีการสืบทอดคัมภีร์ดังกล่าวในรูปแบบลายลักษณ์ คือการพิมพ์บนรัศมีที่เรียกกันว่า “ลานเทียม” และนิยมถวายวัดในโอกาสต่างๆ ที่คนล้านนาเรียกประเพณีนี้ว่า “ทานรัศมี” โดยรัศมีโลกอุทมิ มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในพระรัตนตรัยอันจะนำมาซึ่งความสำเร็จในสมบัติต่างๆ มีอายุยืนยาว

รัศมีไชยสังคหะ เป็นหนึ่งในห้ารัศมีสำคัญที่ใช้เทคนิคประกอบในพิธีสืบชะตาบ้าน อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าไชยสังคหสูตร ลักษณะเป็นชาดกพื้นบ้านล้านนา ว่าด้วยไชยสังครหุมารผู้เป็นหมอรักษาโรคจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เมื่อเกิดโรคภัยกับคนในหมู่บ้านก็จะไปเยี่ยมยารักษาชาวบ้านเสมอ และมีความพากเพียรในการรักษาภรรยาที่ตาบอดจนกระทั่งตาหายเป็นปรกติ นอกจากนั้นแล้วเขายังได้ด้วยการรักษาพระญาปาฎลีบุตรจนหายประชวร และด้วยคุณความดีดังกล่าวจึงได้เป็นพระราชเสวยเมืองแห่งนั้น มีพระนามว่า รัศมีมสังครหราช ซึ่งได้เป็นผู้สอนมนต์รักษาโรคให้แก่พระราชาทองหลาย จนทำให้ชาวเมืองมีพลานามัยสมบูรณ์ถ้วนทั่วทุกคน

รัศมีพุทฺธสังคหะ หรือ พุทธสังคหะโลก หรือพระพุทธเจ้าสังเคราะห์โลก จัดเป็นคัมภีร์ขนาดสั้นเรื่องหนึ่งที่นิยมให้พระเทศนาเพื่อลดเคราะห์หรือความเลวร้ายที่เกิดขึ้นกับเจ้าชะตา มีใจความโดยสรุปว่า ในครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในสวนเวฬุวันพระองค์สงสารสัตว์โลกที่ยังมีทุกข์เวทนา จึงมีพระกรุณาจะให้สัตว์โลกพ้นเวรกรรม เมื่อเกิดโรคระบาดในเมืองเวสาลี ฝิศาจมาก่อกวณฆ่าคนและสัตว์ตายเป็นจำนวนมาก พระองค์มีความปรานี จึงเสด็จจากสวนเวฬุวันพร้อมกับพระภิกษุทั้งหลายเข้ามาสู่เขตเมืองเวสาลี เป็นเหตุให้ฝนตกลงมาไม่ขาด น้ำฝนไหลนองพัดเอาซากศพไหลลงสู่แม่น้ำคงคา พระพุทธเจ้าได้มีพระเมตตาเล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธสังคหะโลก และให้พระอานนท์เอาบาตรและน้ำมนต์ เรียงพระพุทธรูปมนต์ เสกเป่าน้ำในบาตร จากนั้นก็เสกน้ำมนต์ไปทั่วเมือง ฝูงปีศาจก็ถอยหนีไปด้วยพุทธรูปมนต์สังคหะโลก เชื่อกันว่ารัศมีนี้สามารถระงับเภทภัยทั้งมวลได้ ระงับโรคภัย ระงับอันตราย ระงับเคราะห์ที่เกิดจากภูตผีปิศาจร้าย

ใจร้าย บาปเคราะห์อันเกิดจากดาวและราหูต่าง ๆ เมื่อตั้งใจฟังธัมมนี้ก็จะเกิดความสุข
พ้นเวรกรรม พ้นภัยและไม่ประมาทในธรรม

ธัมมสารากริกวิชชาสูตร บางครั้งพบว่าเรียกกันตามแบบท้องถิ่นว่า สวกริก
วิชา หรือธัมมสารา เป็นธัมมที่นิยมสวดในพิธีสืบชะตาบ้านภายหลังจากประกอบพิธี
เสร็จแล้ว เป็นธัมมที่ทำให้พ้นจากทุกข์ภัยจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย เนื้อความว่าด้วยการ
ที่พระพุทธเจ้าประทานธัมมสารากริกวิชชาสูตรแก่มหาอำมาตย์เถระเจ้าผู้สูงอายุ
ให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย

ธัมมอุณฺหิสสวิชัย เป็นธัมมที่นิยมใช้เทศน์ในพิธีสืบชะตาบ้านชะตาเมือง มีเนื้อ
ความที่สอดคล้องกับอุณฺหิสสวิชัยคาถา ว่าด้วยเรื่องของสุปติภูสิตเทพบุตรที่เสวยทิพย-
สมบัติในดาวดึงส์ ที่ถึงกาลจะต้องไปเสวยกรรมในนรก ทำให้เกิดอุบาทว์แก่เทวบุตร ๕
ประการ พระพุทธองค์จึงได้แสดงอุณฺหิสสวิชัยคาถาแก่เทวบุตร ทำให้เหล่าเทวดาบรรลุ
มรรคผลเป็นอันมาก ส่วนสุปติภูสิตเทพบุตรก็มีอายุยืนยาวต่อไปจนถึงสมัยพระพุทธเจ้า
นามว่าพระศรีอริยเมตตรัย บรรลุอรหัตต์ด้วยผลอานาปานะแห่งการฟังธัมมนี้

ธัมมอริณทุมราช หรืออริณทุมราชชาดก เป็นชาดกลำดับที่ ๑๑ ในชุด
ปัญญาชาดก หรือชาดกจำนวน ๕๐ เรื่องซึ่งพระเถระชาวเขียงใหม่เรียบเรียงขึ้นเมื่อ
ประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๒๐๐ เนื้อความว่าด้วยพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น
พระเจ้าอริณทุมราชครองเมืองสุจิรมหานครนั้น ทรงมีพระมเหสีชื่อนางสุวรรณคัพภา
ราชเทวี เป็นผู้ที่บริจาคตานมาก และปรารถนาจะบริจาคเลือดเนื้อของตนเป็นทาน
ด้วย พระอินทร์ทราบเหตุจึงแปลงเป็นพราหมณ์เฒ่าไปขอทรัพย์ต่างๆ แล้วฝากไว้ว่า
จะไปปรับคืนทีหลัง จนกระทั่งทั้งสองพระองค์ต้องขายตัวเป็นทาสเพื่อมอบเงินคืนแก่
พราหมณ์เฒ่า โดยนางเทวีได้ขายตัวเป็นทาสของพราหมณ์ผู้หนึ่ง และอริณทุมราช
ได้ขายตัวเป็นทาสของนายประดูผู้ดูแลเมือง ภายหลังกนางเทวีได้คลอดบุตรแต่บุตร
เสียชีวิต อริณทุมราชได้อ้างเอาบุญบารมีที่พระองค์เคยได้ปฏิบัติมาเพื่อขอให้บุตรฟื้น
ชีวิต ซึ่งบุตรนั้นก็ฟื้นคืนขึ้นมาได้ และพระอินทร์ได้มอบราชสมบัติคืนให้

ธัมมต่าง ๆ ที่ใช้เทศน์ประกอบหลังการสวดสืบชะตานั้น มีลักษณะเด่นที่สำคัญ
ร่วมกันที่เด่นชัดก็คือ เป็นเรื่องของชาดกพื้นบ้าน หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้อง
กับการทำให้เกิดสิริมงคล การมีอายุยืนยาว การพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ การฟื้นคืนจาก

ความตาย การพ้นจากเวรกรรมและบาปเคราะห์ทั้งหมด ซึ่งเกิดจากผลแห่งบุญหรือการประกอบกรรมดีและการยึดมั่นในธรรมซึ่งสอดรับกับวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีสืบชะตาในเรื่องของคุ้มครองป้องกันชีวิต สืบต่อชีวิตให้ยาวนานออกไป และเป็นการทำให้เกิดความเจริญแก่ชีวิตด้วยอำนาจของการฟังธรรมและการยึดมั่นในพระรัตนตรัย โดยธรรมเหล่านี้เทศน์เป็นภาษาคำเมืองซึ่งง่ายแก่ความเข้าใจของชาวบ้าน การเทศน์ธรรมเหล่านี้จึงเป็นเสมือนการสอนหลักธรรมให้กับชาวบ้านไปในเวลาเดียวกันด้วย

กระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมการสืบชะตา

ศาสนาคือระบบสัญลักษณ์ระบบหนึ่งที่เป็นระบบเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับด้วยตั้งแต่เกิดจนตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ทางจิตใจซึ่งบุคคลแสดงออกมาทางความเชื่อ และความเชื่อนี้เองก่อให้เกิดพฤติกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาในหลาย ๆ รูปแบบ ดังเช่นที่เอ็ดเวิร์ด ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อเอาไว้ว่า “ศาสนา คือ ความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย ศาสนาเกี่ยวพันเชื่อมโยงโดยตรงกับความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาคือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธ์สภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย” (E.B. Tylor อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๔, น.๑๒๔) ความคิดของไทเลอร์ได้ส่งอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดของนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมในรุ่นต่อ ๆ มา ซึ่งมักอธิบายหรือมีทัศนคติความคิดเกี่ยวกับศาสนาว่าเป็นรูปแบบของความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติ

เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับศาสนาเอาไว้ในงานเขียนของเขาเรื่อง *The Elementary Forms of the Religious Life* ว่า “ศาสนา คือระบบความเชื่อและหลักปฏิบัติซึ่งแยกแยะระหว่าง “ความศักดิ์สิทธิ์ (sacred) กับ “ความเลวร้าย” (profane) ออกจากกันอย่างชัดเจน” (E. Durkheim อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๔, น.๑๒๖) ความคิดของเดอร์ไคม์จึงชี้ให้เห็นว่า อะไรก็ตามที่มีลักษณะเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred) จึงมีลักษณะเป็นศาสนา เพราะความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่แยกศาสนาออกจากสิ่งอื่น ๆ

อภิญา เพื่อฟังสฤท (๒๕๕๑, น.๗๗) ได้อภิปรายเกี่ยวกับศาสนาเอาไว้ว่า

ศาสนา หมายถึง ระบบความเชื่อและประสบการณ์ของมนุษย์เกี่ยวกับพลังอะไรบางอย่างที่มีคุณสมบัติของความ "ศักดิ์สิทธิ์" (the sacred) ซึ่งอาจหมายถึงพระเป็นเจ้าสูงสุด (องค์เดียวหรือหลายองค์ก็ได้) หรือในบางศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า ความศักดิ์สิทธิ์หมายถึงพลังที่มีคุณสมบัติเหนือโลกเหนือธรรมดา (the transcendent or the wholly otherness) หรือเป็นความจริงที่ซ่อนซ่อนอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไป เป็นพลังที่เป็นความจริงรากฐานที่สุดของสรรพสิ่งในจักรวาล

เมื่อพิจารณาจากประเด็นกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาโดยรวมในข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญของศาสนา สิ่งซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องของ "ความศักดิ์สิทธิ์" เมื่อพูดถึงศาสนาแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นในรูปแบบใด หรือระดับใดก็ตาม คงไม่สามารถที่จะแยกพันไปจากเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ได้ หากพิจารณาจากแนวคิดเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะพบว่า การนำเอาธัมม คาถา และพระสูตรในพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสูตรสืบชะตาอันเป็นพิธีทางโลก มีผลทำให้พิธีสืบชะตากลายเป็นพิธีที่ต่างไปจากพิธีทางโลกอื่นๆ ในวัฒนธรรมล้านนา เนื่องจากธัมม คาถา และพระสูตรเป็นกลไกหลักสำคัญในการประกอบสร้าง ความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความสมบูรณทั้งเชิงโลกและในทางธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคาถาและมนต์พิธีในพุทธศาสนา และพระปริตต์ต่างๆ เป็นการอัญเชิญเอาความศักดิ์สิทธิ์ของคุณพระรัตนตรัยมาสู่การประกอบพิธีของฆราวาส หลอมรวมเข้ากับการสอนธรรมะผ่านทางคาถาต่างๆ เช่น หิริโศตปปะ และการเทศน์ธัมมหรือชาดกพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น คาถาอื่นๆ เช่น บทชุมนุมเทวดา และเทวดาอุยโยชนคาถาก็เป็นส่วนเติมเต็มให้กับพิธีในแง่ของการตอกย้ำอุดมคติของสังคมล้านนาเพื่อความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติกับความอุดมสมบูรณ์ในชุมชนและสังคม อันเป็นอุดมการณ์ (ideology) ที่มีอยู่แต่ดั้งเดิมของสังคมล้านนานั้นเอง

นอกจากนี้ธัมมที่ใช้เทศน์หลังจากการสูตรสืบชะตานั้นก็มีความหมายพิเศษในแง่ของการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรม กล่าวคือธัมมต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องของอดีตชาติของพระพุทธเจ้า มาเสริมประกอบในพิธีเนื่องจาก

ชาวล้านนาอันมีคติความเชื่อที่ว่าคัมภีร์หรือธัมมมีสถานะเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” เนื่องด้วยการเขียนหรือการจารธัมม์ถูกเขียนขึ้นโดยพระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ และจากน้อยหรือหนานคือผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว บุคคลเหล่านี้อาจเคยศึกษาด้านไสยศาสตร์คาถาอาคม ดังนั้นการจารธัมม์หรือตำราลงในใบลานจึงเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และถือว่าการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นของสูง ต้องเก็บรักษาไว้อย่างดี ดังจะพบว่าธัมม์ใบลานมักเก็บในที่ธัมม์ในหอธัมม์ของวัดซึ่งนิยมสร้างเฉพาะออกมาต่างหากกับตัวอาคารอื่น ๆ ของวัด (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒, น.๒๙๖๙) ถือเป็นคติร่วมกันของวัฒนธรรมล้านนาโดยรวมว่า เรื่องใดที่ “ออกในธัมม์” หรือ ปรากฏในรูปของคัมภีร์แล้ว จะถือว่าเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งสิ้น ซึ่งเท่ากับว่าการเทศน์ธัมม์ต่าง ๆ ในพิธีสืบชะตายังตอกย้ำและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรมจนเกิดภาวะ “เสมือนจริง” ให้กับผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีอย่างเต็มรูปแบบ

ดังนั้นธัมม์ คาถา และพระสูตรที่อยู่ในพิธีสืบชะตาทั้งหมดล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสร้าง “ความศักดิ์สิทธิ์” ให้กับพิธีกรรมสืบชะตา ซึ่งทำให้สิ่งที่อยู่เหนือความจริงหรือมีอาจมองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยผัสสะธรรมดา ทำให้เกิดกลายเป็นสิ่งที่เสมือนจริงที่มนุษย์สามารถเข้าใจและรับรู้ผ่านการผสมกันระหว่างโลกของความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred world) กับโลกสามัญ (Secular world) ในพิธีกรรม ดังเช่นที่ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล (๒๕๔๖, น.๒-๓) ได้อภิปรายเกี่ยวกับคำว่า ความศักดิ์สิทธิ์ไว้ว่า

ความศักดิ์สิทธิ์ (the sacred) เป็นได้ทั้งเหตุการณ์ ปริณพทล พื้นที่ และเวลา ที่แตกต่างจากโลกของชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความพิเศษตรงที่สามารถเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งสูงส่ง ที่ครอบคลุมทั้งโลกในอดีต โลกนี้ และโลกหน้า อีกทั้งโลกของเทพ โลกของผี โลกของวิญญาณและสังขาร โดยอาศัยอยู่ในหลากหลายรูปแบบของพื้นที่ เป็นต้นว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือ กระทั่งสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผ่านระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ประเพณี พิธีกรรมและการแสดง เป็นต้น

บทสรุป

จากลักษณะของกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมสิบชะตา โดยผ่านการสูตรด้วยคาถา พระสูตรหรือพระปริตต์ และการเทศน์ด้วยธัมมต่างๆ นั้นชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์นั้นมีความสำคัญและมีความจำเป็น อาจกล่าวได้ว่าการนำเอาธัมม คาถา และพระสูตรเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีสิบชัตานั้นก็ คือเป็นการสร้างความถูกต้องในเชิงตรรกะตามวิธีคิดของคนโบราณ ดังเช่นที่สุริยา รัตนกุล (๒๕๔๙, น.๕๐) ได้อธิบายเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์เอาไว้ว่า

เรื่องของความศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องสำคัญที่เราต้องทำความเข้าใจในเวลาที่เราศึกษา เรื่องพิธีกรรมและคติความเชื่อในศาสนา เนื่องจากความศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็น คนละเรื่องกับเรื่องเหตุผล ไม่ใช่หมายความว่าความศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องไร้ เหตุผล หรือไม่ใช่ว่าต้องการจะกล่าวว่าความศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องที่มีเหตุผล เป็นรากฐาน ที่จริงแล้วเรื่องความศักดิ์สิทธิ์กับเรื่องของเหตุผลเป็นคนละเรื่อง บางครั้งเรื่อง ของความศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นเรื่องที่มีเหตุผล และเหตุผลที่สำคัญก็คือ กระบวนการสร้างความ ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นการตอบสนองของมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา เพราะเป็นการสร้างความเสมือน จริงและความถูกต้องอันเกิดขึ้นจากกรอบของหลักกรรมทางพุทธศาสนา

โดยสรุปแล้วธัมม คาถา และพระสูตรในพิธีสิบชัตานั้นจึงเป็นองค์ประกอบ สำคัญที่สุดในกระบวนการสร้าง “ความศักดิ์สิทธิ์” ให้เกิดขึ้นในพิธี จนกระทั่งกลายเป็น พิธีกรรมทางโลกที่มีความศักดิ์สิทธิ์สูงเสมือนเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อพิจารณาจาก โครงสร้างของการสูตรสิบชะตาแล้วจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบแต่ละส่วนมีบทบาทหน้าที่ ที่สอดคล้องกันและมุ่งทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ คาถาเป็นส่วนที่มุ่งเน้นให้เกิดสภาวะ ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีการตามแนวคิดพุทธศาสนา พระสูตรเป็นส่วนที่มุ่งหมายให้เกิดการคุ้มครอง รักษาและป้องกันภัยอันตรายในชีวิตด้วยอำนาจของพระปริตต์ สำหรับธัมมที่ใช้เทศน์ หลังพิธีเป็นส่วนเสริมให้เกิดความสมบูรณ์ในแง่ของความเชื่อเรื่องการสืบต่ออายุให้ยืนยาว ในวัฏวนธรรมล้านนา และอรรถาธิบายความเพิ่มเติมในส่วนของคาถาและพระสูตรซึ่งเป็น ภาษาบาลี กระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งที่ทำให้พิธีกรรมสิบชะตาสามารถตอบ สสนองความการทางจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในทางจิตใจให้กับผู้ประกอบ

พิธีและผู้ร่วมพิธีกรรมโดยเฉพาะเมื่อเกิดภาวะวิกฤตกับชีวิต ชุมชน หรือบ้านเมือง หรือการเปลี่ยนผ่านใด ๆ ด้วยเหตุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความชราภาพของบุคคล โรคภัยไข้เจ็บภัยพิบัติ ความเสื่อมโทรมของบ้านเมือง หรืออุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบาปเคราะห์เวรกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในพิธีกรรมสืบชะนั้นคือขั้นตอนหลักสำคัญจะช่วยทำให้มนุษย์ผ่านพ้นจากภาวะวิกฤตดังกล่าวนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ธนิธ อัญโพธิ์. (๒๕๔๗). *อาณาจักรในงานพระราชทานเพลิงศพนายธนิธ อัญโพธิ์* (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นิตยา จันทโกกาลกร. (๒๕๒๖). *สี่พระตา: การศึกษาเชิงวิจารณ์*. จิตยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุปผา คุณยคดียิ่ง. (๒๕๔๒). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์ตูล. (๒๕๔๖). *เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างซอ ช่างพ้อน และเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- มณี พยอมยงค์. (๒๕๓๘). *สี่พระตาเมือง: ประเพณีสร้างความรุ่งโรจน์ของบ้านเมือง*. ใน *ชีวิตไทย ชุด ยี่ตยอยเฮา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๔๔). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีเลา เกษพรหม. (๒๕๔๒). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (๒๕๑๒). *ประเพณีไทยภาคเหนือ* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมเจตน์ วิมลเกษม. (๒๕๓๘). *สี่พระตา: การสร้างขวัญและกำลังใจของชาวบ้าน*. ใน *ชีวิตไทย ชุด ยี่ตยอยเฮา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุรียา รัตนกุล. (๒๕๔๙). *พิธีกรรมในศาสนา*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิญา เพื่อฟูสกุล. (๒๕๕๑). *มานุษยวิทยาศาสนา: แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๓๔). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. ม.ป.ท.: มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (๒๕๔๒). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.